

**Рівненський державний
гуманітарний університет**

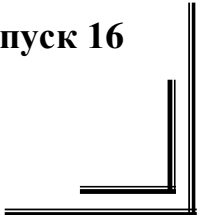

**Актуальні питання
психологічної науки**

**Альманах студентського наукового
товариства**

Випуск 16

Рівне - 2022

ББК 88

А 43

УДК 159.9

Актуальні питання психологічної науки: Альманах студентського наукового товариства. Рівне: РДГУ, 2022. Вип. 16. 120 с.

Головний редактор:

Ямницький В.М. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії РДГУ.

Редакційна колегія:

Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;

Главінська О.Д. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;

Павелків В.Р. – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету РДГУ;

Павелків Р.В. – доктор психологічних наук, професор, академік АВШ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки РДГУ, перший проректор РДГУ;

Романюк В.Л. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ;

Ставицька О.Г. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ.

Друкується за рішенням вченої ради РДГУ (протокол № 5 від 26 травня 2022 р.)

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідальність несуть автори матеріалів.

- використання арт-терапевтичних методик, бесіди, психологічні групові дискусії;
- надання необхідної інформації про нову для військовослужбовця соціальну ситуацію розвитку та норми військово-професійної поведінки;
- психологічна підтримка під час виконання нових обов'язків.

Досягти таких умов, щоб призовник узяв на себе відповідальність за те, що з ним відбувається, – основне завдання психолога, оскільки переважна більшість військових, що звернулися до психолога звинувачують зовнішні обставини у проблемах [2, 59]. Тому, не менш важливим є компетентність та професіоналізм самого психолога, що працює з військовими. Окрім професійних знань та вмінь спеціаліст має володіти значущими особистісними якостями: любити людей, бути проникливим, добрим, терплячим, відповідальним і комунікабельним [3, 148].

Отже, психологічний супровід призовників строкової служби, певною мірою, є визначним фактором її успішності, адже перш за все він зосереджений на успішній соціальній адаптації особистості та її мотивації. Завдання психолога полягає у створенні умов для успішної взаємодії призовників з групою, офіцерами, командуванням. Зробити службу солдата якомога комфортнішою - основна мета психологічного супроводу військовослужбовця.

Список використаних джерел:

1. Адаптація дитини до школи. Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. Київ: Мікрос-СВС, 2003. 24 с.
2. Мозговий В. І. Дослідження поняття психологічного супроводу військовослужбовців на різних етапах службової діяльності. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». Вип. 63. 2017. с. 58-63.
3. Ліпатов І. І. Психологічна адаптація військовослужбовців до бойової діяльності: навч. посібник. Харків: ХВУ, 1999. 148 с.

МЕХАНІЗМ БОРотьБИ АБО ВТЕЧІ ЯК МОДЕЛЬ ПОВЕДІНКИ: ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ТА КЛІНІЧНІ АСПЕКТИ **Романюк Володимир, кандидат біологічних наук, доцент, РДГУ**

Волтер Кеннон (19.10.1871 р. – 01.10.1945 р.), видатний американський фізіолог і психофізіолог, у 1915 році відкрив функціональне

та клінічне значення гормону адреналіну, сформував концепцію про симпато-адреналову систему, визначив фізіологічні механізми емоційної поведінки (робота «Зміни в тілі під час болю, голоду, страху і гніву») [1], а також у руслі вчення про гомеостаз обґрунтував один із основних еволюційних механізмів адаптації у людини і тварин – поведінковий механізм боротьби або втечі, який проявляється у складних умовах існування або в умовах гострого стресу.

На думку Волтера Кеннона, емоції пов'язані із суттєвими вегетативними змінами в організмі через посилення діяльності певних органів і систем, у т.ч. серцево-судинної та опорно-рухової системи. При емоційному збудженні, що має зовнішні ознаки, всередині організму відбувається посилений синтез гормону адреналіну, якого Волтер Кеннон назвав **гормоном «боротьби та втечі»** [3]. Адреналін оперативно мобілізує функціональні резерви організму в умовах реальної та потенційної загрози для ефективної дії; при цьому втеча розглядається як відмова від боротьби. Окрім того, адреналін сприяє швидкій перебудові функцій організму, яка спрямована на підвищення його активності та дієвості або працездатності. З часом продуктивна ідея Волтера Кеннона щодо гормону адреналіну трансформувалася в універсальний поведінковий механізм боротьби або втечі у світі людини і тварин, а також доповнилася функціональним і клінічним значенням інших гормонів щодо поведінкової норми і патології, у т.ч. норадреналіну і кортикостероїдів.

Окремої уваги фахівців біології і медицини, психології і педагогіки потребують теоретичні і практичні дослідження щодо реалізації механізму боротьби або втечі у людини в умовах біологічної загрози (епідемія, пандемія), а також в умовах війни і воєнних дій, у т.ч. росії проти України. При цьому механізм боротьби або втечі розглядається складовою реактивності організму у поєднанні із стресом як загальним адаптаційним синдромом (Ганс Сельє, 1936).

Мета публікації полягає у висвітленні психофізіологічних та клінічних аспектів поведінкового механізму боротьби або втечі.

Поведінка як специфічна форма активності у людини і тварин спрямована на збереження гомеостазу у певному середовищі існування. Рушійною силою поведінки визначають потреби: у людини – біологічні (матеріальні), соціальні та духовні (ідеальні) потреби, у тварин – біологічні та соціальні потреби. У цілому специфіка поведінки обумовлена особливостями ендокринної та нервової регуляції функцій організму у взаємодії із природним і соціальним середовищем існування.

Механізм боротьби або втечі є складовою реактивності організму, тобто швидкістю реагування живого організму, а також його тканин, органів

і систем, насамперед, на різноманітні зовнішні впливи (ге – проти, актіо – дія). Окрім того, механізм боротьби або втечі морфологічно та функціонально поєднаний із відповідними стадіями стресу як загального адаптаційного синдрому (Ганс Сельє, 1936) [4]: 1) стадія тривоги із відповідною фазою шоку (зниження захисних механізмів) і фазою протишоку (посилення захисних механізмів); домінують процеси катаболізму (дисиміляції); у цілому – стадія мобілізації функціональних ресурсів організму, у т.ч. через зростання синтезу катехоламінів (насамперед, адреналіну і норадреналіну); стадія тривоги супроводжується як посиленням, так і зниженням механізмів клітинного імунітету організму; 2) стадія опору (резистентності, стійкості) – стадія ефективної адаптації до нових умов існування; домінують процеси анаболізму (асиміляції); у цілому – стадія стабілізації функціональних ресурсів організму, у т.ч. через зростання синтезу кортикостероїдів (насамперед, глюкокортикостероїдів); стадія опору супроводжується зниженням механізмів гуморального імунітету організму; 3) стадія виснаження – неефективність адаптаційно-компенсаторних механізмів, дезадаптація та суттєве порушення гомеостазу; домінують процеси катаболізму (дисиміляції); у цілому – стадія втрати функціональних ресурсів організму; стадія виснаження супроводжується значним ослабленням клітинного і гуморального імунітету організму.

Таким чином, перша стадія стресу у більшості реалізується через механізм боротьби або втечі. Окрім того, силу реакції боротьби або втечі використовують для характеристики стресової реактивності. У цілому механізм боротьби або втечі є спадковим механізмом із відповідними особливостями безумовно-рефлекторної або інстинктивної діяльності. При цьому в онтогенезі механізм боротьби або втечі активно доповнюється індивідуальним досвідом через неасоціативні, асоціативні та когнітивні складові навчання, у т.ч. через особливості інструментальної та умовно-рефлекторної діяльності.

Перша стадія стресу через еволюційний механізм боротьби або втечі (стресореактивність) оперативної і системної готують організм до швидких дій у складних умовах існування природного і соціального середовища. Філогенетичний механізм стресореактивності інформаційно та енергетично дуже затратний, проте спрямований, насамперед, на нейтралізацію загрози індивідуальному життю у певних умовах існування. Якщо механізм стресореактивності повністю або частково нереалізований через зниження активності чи діяльності, тоді виникають проблеми щодо збереження фізичного і психічного здоров'я людини.

У цілому механізм боротьби або втечі (стресореактивність) проявляється через суттєву зміну гомеостатичних показників та

супроводжується певними функціональними і клінічними симптомами, у т.ч.: перерозподіл крові в організмі із зміною концентрації органічних і неорганічних речовин; посилення м'язової активності, а також м'язового напруження (підготовка опорно-рухової системи організму до певних дій); зростання артеріального тиску (симптоми функціональної гіпертонії); підвищення частоти серцевих скорочень (симптоми функціональної тахікардії); зміни частоти дихання та глибини дихання (симптоми функціонального тахіпноє); зростання вмісту глюкози в крові (симптоми функціональної гіперглікемії); зростання вмісту загального холестерину (холестеролу) в крові; зміни показників гуморального і клітинного імунітету; зміни в електричній активності головного мозку; зменшення слиновиділення; посилення потовиділення тощо.

Механізм боротьби або втечі (стресореактивність) супроводжується посиленням діяльності, насамперед, симпат-адреналової системи для термінової мобілізації енергетичного потенціалу організму [2, 3]. Проте надмірне зростання вмісту адреналіну в організмі на рівні центральної нервової системи та психіки здатне викликати неспокій, тривогу і страх. При цьому стресореактивність суттєво впливає на емоційну і когнітивну сферу людини та характеризується зміною у динаміці уваги, загостренням відчуттів, звуженням свідомості, а також рівнем тривожності – реактивної та особистісної тривожності.

У світі тварин хижаки, як правило, діють за механізмом нападу, а нехижаки – за механізмом втечі. У людини в екстремальних умовах можливі різні механізми поведінкової активності, у т.ч. перехід страху (механізм втечі) в агресію (механізм нападу).

Біологічний феномен механізму боротьби або втечі – у залученні різних фізіологічних систем організму до єдиної адаптаційної та функціональної системи, що включає: 1) органи чуття; 2) ендокринну систему; 3) структури лімбічної системи і структури проміжного мозку – таламус (інформаційна оцінка небезпеки), гіпоталамус (локалізація центру агресії і центру страху) і гіпофіз (вплив на наднирники); 4) автономну нервову систему; 5) серцево-судинну систему; 6) систему органів дихання; 7) опорно-рухову систему. У цілому механізм боротьби або втечі у людини і тварин – основна еволюційна домінанта поведінки в екстремальних умовах існування або діяльності.

Перспектива теоретичних і практичних досліджень – визначення індивідуальних і групових особливостей щодо реалізації поведінкового механізму боротьби або втечі з оцінкою його функціональних і клінічних складових, а також пошук функціональних резервів щодо збереження

фізичного і психічного здоров'я людини в умовах реальної та потенційної біологічної або воєнної загрози.

Список використаних джерел:

1. Биологи: Биографический справочник / Отв. Ред. Ф.Н. Серков. Киев : Наукова думка, 1984. 816 с.
2. Боечко Ф.Ф., Боечко Л.О. Основні біохімічні поняття, визначення і терміни. Київ : Вища школа, 1993. 528 с., іл.
3. Гринберг Джеррольд. Управление стрессом / Перевод с английского. Седьмое издание. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 496 с., ил. (Серия «Мастера психологии»).
4. Селье Ганс. Стресс без дистресса / Перевод с английского. Москва : Прогресс, 1982. 126 с.

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Рудюк Олег, кандидат психологічних наук, доцент, РДГУ

Трансформація якісної структури освітнього процесу у вищій школі формує запит на результативну освітню парадигму, успішна реалізація якої забезпечуватиметься передусім готовністю усіх його учасників до свідомого і критичного вибору ціннісних пріоритетів власної освітньої діяльності. Результативність такого вибору багато в чому визначається характером відповідності індивідуальних ціннісних пріоритетів або ступенем ціннісної конгруентності учасників освітнього процесу у вищій школі – викладачів і здобувачів вищої освіти. Зважаючи на те, що на сьогодні маловідомим фактом є дані вивчення особливостей ціннісної структури викладачів і студентів, які взаємодіють в освітньо-культурному просторі вищої школи в нових соціально-економічних умовах розвитку, актуальним аспектом дослідження є вивчення структури їх індивідуальних ціннісних пріоритетів.

Аксіологічний вимір освітньої діяльності та особливості ціннісної структури учасників освітнього процесу вже давно є предметом науково-психологічних досліджень [Bardi, 2003; Семків, 2010; Трухан, 2010; Kluckhohn, 2000; Mariański, 1990; Schwartz, 2003; Strodbeck, 2000]. Виявлення індивідуальних ціннісних пріоритетів викладачів і студентів, їх співставлення і встановлення як ціннісної «близькості», так і певних відмінностей, стали ключовими питаннями у теоретичних та емпіричних розвідках багатьох психологів [Burgess, 2001; Harris, 2001; Lehmann, 2001; Melech, 2001; Schwartz, 2001]. З огляду на це, узагальнення результатів вже

Зміст

Вступ	3
Артемова О. Психосоціальна допомога в умовах кризи	4
Бабак К. Роль прив'язаності у сприйманні романтичних взаємин чоловіками та жінками.....	6
Главінська О. Особливості психологічного супроводу призovníків строкової служби.....	8
Романюк В. Механізм боротьби або втечі як модель поведінки: психофізіологічні та клінічні аспекти.....	9
Рудюк О. Ціннісні пріоритети суб'єктів освітнього процесу у вищій школі.....	13
Савуляк В., Камінський А., Чичук Ю. Використання групового фокусованого інтерв'ю при підготовці соціальних проєктів для внутрішньо переміщених осіб.....	16
Савуляк В., Курята Н., Бабак А. Порівняльний аналіз ефективності кількісних і якісних методів соціально-психологічних досліджень	20
Андрійчук М. Особистісно-професійне самовизначення у ранній юності	25
Апостол М. Основні напрямки вивчення самореалізації особистості у психологічній науці.....	27
Бабак А. Психологічні чинники виникнення інтернет-адикції в підлітковому віці	30
Байдак В. Волонтерська діяльність студентської молоді.....	33
Балаушко О. Психологічні особливості виникнення шкільної дезаптації у дітей молодшого шкільного віку.....	34
Вінярська М. Особистісне самовизначення студентів у освітньому процесі.....	36
Воробей О. Психологічні особливості дітей підліткового віку та їх урахування в педагогічному процесі	39
Гамчук М. Психокорекційна робота з батьками, які виховують дітей з особливими потребами.....	42
Грицюк К. Психологічні особливості подолання тривожності студентів-психологів в умовах війни	43
Гурінчук Д. Професійне самовизначення: теоретичний аналіз.....	46
Гуцало Д. Психологічні особливості соціально-психологічної адаптації вимушено переселених осіб.....	48
Дереженко С. Психокорекція соціально-психологічного клімату в групі підлітків.....	51
Зайчук О. Військові дії як чинник міжособистісного конфлікту в	

підлітковому віці	53
Касянчик Л. Емпіричне дослідження психологічних чинників девіантної поведінки дітей підліткового віку	56
Кобець Д. Проблема креативності в психологічній науці	58
Козенюк М. Співвідношення емоційного інтелекту та комунікативної компетентності студентської молоді	60
Козенюк М. Теоретичний аналіз проблеми комунікативної компетентності студентської молоді	64
Конончук А. Психологічні особливості розвитку юнацького віку	66
Крук Я. Психологічні чинники підвищеної агресивності у дітей молодшого шкільного віку	69
Куришко А. Психологічні чинники подолання інтернет-залежності у підлітків	71
Курята Н. Дослідження життєстійкості як умови професійного зростання студента психолога	73
Левандовська А. Психологічні дослідження емоційного інтелекту у сучасній науці	75
Микитюк В. Психологічні особливості прояву агресивної поведінки у підлітковому віці	78
Мельникович І. Психологічні особливості прояву тривожності у підлітковому віці	80
Мовчко О. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на виникнення депресивних станів	83
Осіпчук А. Особливості формування гендерної ідентичності особистості у підлітковому віці	85
Парчук Т. Емоційний інтелект як чинник саморегуляції студентської молоді	88
Подерня Н. Психологічні чинники успішної адаптації особистості у соціальному середовищі	93
Пшенична Л. Емпатія як чинник розвитку міжособистісних відносин	95
Радчук О. Вплив емоційного інтелекту на розвиток міжособистісних стосунків сучасної молоді	98
Романюк О. Психологічні особливості впливу емпатії на розвиток комунікативної компетентності студентів	100
Сова Я. Психологічні проблеми вимушених трудових мігрантів	102
Хома О. Психологічні підходи до вивчення феномену академічної прокрастинації у студентському віці	105
Хомюк І. Психологія конфлікту у сучасній науці	108
Цицюра Д. Експериментальне дослідження проявів булінгу в освітньому середовищі	111

Цицюра О. Самоактуалізація майбутніх психологів у процесі професійної підготовки	114
Шуріна В. Психологічна корекція комунікативних навичок студентів	116
Зміст	118

Електронне видання

Актуальні питання психологічної науки.
Альманах студентського наукового товариства

Випуск 16

Наукове редагування – доц. Романюк В.Л.
Відповідальний за випуск – проф. Воробйов А.М.

Формат 60x80/16. Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк арк. 5,9.